

M E D D E L A N D E

nr 36
från

S K Å N E S V A P E N H I S T O R I S K A F Ö R E N I N G .

Skånes Vapenhistoriska Förenings medlemmar kallas till ordinarie sammanträde på Malmö museum (Kungens kammare) torsdagen den 4 december kl. 1900. Föredrag av major John Lindgren över ämnet: "Vira bruk - den svenska stormaktstidens vapensmedja".

Höstsammanträdet.

ägde rum fredagen den 17 oktober under ordf. presidium och besöktes av närmare trettiotalet medlemmar. I sin välkomsthälsning vände ordf. sig särskilt till ingenjör Harry Orre, Stockholm, som för första gången bevitade ett sammanträde. Ordf. höll därefter parentation över den nyligen bortgångne föreningsmedlemmen, överstelöjtnant Fritz Skaar, vars minne hyllades med en tyst minut. Sedan en del interna föreningsangelägenheter avklarats, överlämnades ordet till aftonens föredragshållare, ingenjör Harry Orre, som höll ett med balloptikon- och skioptikonbilder rikt illustrerat, synnerligen intressant föredrag om svenska infanteriofficersvärjor. Föredraget, som bjöd på åtskilliga överraskningar, återgives nedan kortfattat sammandrag.

Mötet avslutades som vanligt med gemensam supé på hotell Savoy.

Theodor Jakobsson död.

Förre styresmannen för Armémuseum, överste Theodor Jakobsson, Stockholm, har avlidit 69 år gammal.

Svensk vapenhistorisk forskning och svensk museivärld har med Theodor Jakobssons bortgång lidit en stor förlust, som i flera avseenden blir mycket svår att ersätta.

Hans egentliga livsverk kom att falla utom ramen för hans många militära förordnanden. Bl.a. var han en lång period chef för bl.a. artilleridepartementets kontrollavdelning och har dessutom haft ett stort antal militära kommenderingar i utlandet, bl.a. i Japan och U.S.A. Men intresset för gamla vapen och deras historia var den livsluft, i vilken Theodor Jakobsson levde och verkade. I artilleriets historia var han vår tids suveräne expert. Hans djupgående kunskaper i denna gren av den vapenhistoriska forskningen resulterade i ett flitigt, mycket omfattande och betydande författarskap.

Theodor Jakobssons stora intresse för gamla vapen tog sig även uttryck i att han år 1923 bildade Svenska Vapenhistoriska Sällskapet i Stockholm, vars drivande och sammanhållande kraft han var tills han 1948 avgick från ordförandeposten och valdes till hedersordförande.

År 1932 utsågs han till styresman för Armémuseum. Som den borne organisatorn och den framsynte man han var grep han sig genast an med att nydانا detta. Efter tio års intensivt och skickligt arbete återöppnades museet, där nu moderna principer såväl i fråga om samlingarnas utställande som lokalernas inredning fylla de högsta anspråk.

Även med Skånes Vapenhistoriska Förening var Theodor Jakobsson li rad. Flerfaldiga gånger har han gjort besök hos oss såväl som föredrag hållare som vän. För sina stora förtjänster om svensk vapenhistorisk forskning och för sin alltid stora personliga välvilja mot vår förening kallades han 1939 till dennas hedersledamot.

Theodor Jakobsson var i allt en Grand Seigneur i detta ords gammaldags och stolta betydelse. Detta adlades även av hans stora vänlighet och goda hjärta, som aldrig förnekade sig. Dessutom var han även städse en trogen och pålitlig vän i livets olika skiften. För honom va livet ett ämbete, en tjänst och en förpliktelse. För oss, som kände honom, skall hans minne alltid leva.

J. Folke Herrström.

Svenska infanteriofficersvärjor.

Kort sammandrag av ing. Orres föredrag.

Under 1670-talet uppträder i vårt land bl.a. två speciella typer av officersvärjor, vilkas fästen äro av inbördes helt olika konstruktion. Båda dessa värjtyper skulle komma att leva kvar sida vid sida inom svenska armén i närmare 200 år. Det rör sig i ena fallet om en värja försedd med ett fäste med handbygel, hjärtformad parerplåt och dubbla parerstänger i parerplåtens horisontalplan, i andra fallet om en värja med handbygel, dubbelt njurformad parerplåt, placerad något nedanför de dubbla parerstängerna, från vilkas undersidor bågformade s.k. fingerhakar utgå till den främre resp. den bakre insvängningen i den dubbelt njurformade parerplåten. Av beskrivningen torde framgå att med den första värjtypen avses den värja, som i dagligt tal vanligen går under benämningen "drabantvärja". Den kallas emellertid också kavallerivärja och bars vid kavalleriförbanden av såväl befäl som meniga, i förra fallet (officers- och underofficersvärjor) av mera påkostat utförande.

Den sist beskrivna värjtypen är den, som i detta sammanhang tilldrar sig det största intresset. Den har i svensk vapenhistorisk litteratur gått under många olika benämningar såsom "värja med franskt fäste", "paradvärja" och "kommandervärja". Knappast något av dessa namn är emellertid adekvat. En äldre, redan under 1700-talets förra hälft förekommande benämning "infanterivärja" uttrycker tydligare värjans huvudsakliga användning under hela den tidsperiod, under vilken den var i bruk. Det bör därvid observeras, att "infanterivärjan" uteslutande var ett befälsvapen. Den bars sålunda av infanteriets officerare i gemen, huruvida den även - då i något enklare utförande - burits av samma trupp-slags underofficerare är ännu oklart men dock högst sannolikt. I så fall skulle man våga gissningen att den haft det utseende, som en värja i Saml. Ellioth, Göteborg (återgiven hos Seitz i dennes uppsats om "Den tidigkarolinska kommandervärjan") uppvisar. Värjan har nämligen dels fäste av här anförda infanterityp (låt vara en äldre modell av denna), dels är detta utfört av polerat stål. Jämförelsen gör sig själv, då man vet att Karl XI i en förordning den 3/4 1696 om officerarnas beklädnad och mundering vid Adelsfanan föreskriver polerade stålfästen för underofficerarnas värjor. Till yttermera visso finnes det i Armémuseum en kavallerivärja med polerat stålfäste, å vilken tydligt finnes angivet "Under Officers värja med Järnfäste". Visserligen har det framförts en åsikt om, att det i detta fall skulle röra sig om en infanteriunderofficersvärja, men därför finnes intet som helst belägg. Det torde så-

lunda vara fullt logiskt att antaga, att det är fråga om en kavalleri-
 underofficersvärja. Man får ju då en direkt parallellitet för kavalle-
 riets och infanteriets officers- och underofficersbeväpning. Å ena si-
 dan officersvärjor av både kavallerityp och infanterityp med förgyllda
 fåsten, å andra sidan underofficersvärjor av bägge typerna med polerade
 stålfåsten. Denna överensstämmelse i sidobeväpnings utformning, som
 styrkes av ett kungl. reglemente, vari det heter att Dahle Infanteri-
 regementes underofficerare skola ha värjor med polerade järnfåsten,
 synes stå i samklang med den uniformitet som Karl XI ständigt och högst
 personligen beflitade sig om att införa vid sina regementen. Skulle
 denna hypotes icke hålla streck, återstår endast att antaga, att in-
 fanteriunderofficerarna fört kommisvärjor (m/1685) men med polerade
 järnfåsten i överensstämmelse med vad som var fallet för Livgardets
 manskap.

Infanteriofficerarnas sidobeväpning behandlas i en rad utförliga
 karolinska reglementen, som det här skulle föreför långt att gå närmare
 in på. Även officersporträtten från tiden ifråga har åtskilligt att
 förtälja. Vid en undersökning av samtliga gardeschefers porträtt i
 Nationalmusei porträttgalleri för tidsperioden 1660-1739 visar det sig
 att samtliga föra infanteriofficersvärjor. Cheferna före år 1700 bära
 värjor av den typ som Seitz kallar "Carl XI:s kommandervärja", alltså
 en äldre modell, medan cheferna efter sagda tidpunkt bära värjor av en
 typ som med samma terminologi benämnes "Carl XII:s kommandervärja".
 Man bör också lägga märke till att Carl XII, då han skänkte bort värjor
 som nådevedermålen till förtjänta officerare städse var mycket noga med
 att ge värjor med "drabantfåsten" till kavalleriofficerare och värjor
 med "infanterifåsten" till infanteriofficerare. Det förekommer dock
 understundom, att man finner porträtt av högre kavalleriofficerare,
 å vilka vederbörande bär värjor med "infanterifåsten". Denna inkonse-
 kvens visar sig dock i några fall bero på, att vederbörande tidigare
 tjänstgjort vid infanteriet och tydligen efter transporten till det n-
 vapenslaget behållit eller rättare sagt tillåtits behålla sitt gamla
 tjänstevapen. Hur som helst kan vi f.n. icke med bestämdhet påstå at
 "infanterivärjan" var av en särskild fastställd modell, som uteslutande
 var avsedd för infanteriets officerare. Vi kan nämligen icke helt ute-
 sluta möjligheten, att andra vapenslags officerare också fört värjor
 denna typ. I varje fall gäller detta tidsperioden mellan år 1689 och
 1717, som bl.a. synes framgå av en dunkel passus i "Beskrifning på
 värjor för Lifj Esquadronen", daterad Lund 4/3 1717.

Som belägg för termen "infanterivärja" kan anföras en uppgift ur "Inventarium öfer Kongl. Lifrustkammren år 1730", vari talas om "Högst Sahl. Hans Kongl. Maij:tz Carl den XII:s tvenne st. Infanterie Wärior med förgylta fästen och Silfwer handkafwlar, den ena wärian eller den större är brukat af Högstbemälte Hans Kongl. Maij:tz då han åhr 1718 wijd Norska campagnien dess höga Kongl. Lijf för Fäderneslandet upp-offrade, men den andra, eller den mindre uti alla förra åhrens actio-ner". Tilläggas kan, att den förstnämnda värjan ännu förvaras i Livrustkammaren, medan den senare numera är okänd, om den nu gått förlorad eller döljer sig bland museets anonyma karolinska officersvärjor.

Också under frihetstiden möter vi i reglementen och förordningar uppgifter om infanteriofficersvärjor. Den äldsta är från den 5/3 1748 och återfinnes i "Beskrifning uppå Kongl. Maij:ts Östgöta Regemente til Foth", där det heter, "Wäriorna äro af wahnliga Infanterie Uniformen för Officerarne, men Underofficerarnas äro medh messingsfästen". "Värja av infanteriuniformen" är fr.o.m. nu den vanliga benämningen på vapnen ifråga. Sannolikt har underofficerarnas värjor varit lika officerarnas fränsett att de sistnämndas mässingsfästen varit förgyllda. Detta antagande stödes i varje fall av ett mässingsfästet vapen - som dessutom skiljer sig från alla övriga beskrivna, därigenom att parerpååten ej är genombruten - i föredragshållarens samling.

Hela 1700-talet ut och under 1800-talets förra häft fortsatte infanteriofficerarna att bära värja. Värjfästets succesiva omvandling i detaljutformningen kan följas tämligen noggrant alltifrån 1700-talets början och fram till 1800-talets mitt, då infanterivärjan genom en generalorder den 30/12 1859 avlöstes av sabeln. Med hjälp av utmärkta skioptikonbilder återgivande infanteriofficersvärjor i föredragshållarens egen samling visades slutligen, hur man kan uppställa en typologiskt utvecklingskedja, där de enskilda värjorna kan dateras tämligen nöjaktigt på tiotalet år när.

Äkta Müllersstudsare.

I Svenska vapenhistoriska sällskapetets årsskrift 1951 har T.von Schreeb i en intressant artikel redogjort för den typ av enkla, men synnerligen eleganta hjullåsstudsare, som sedan gammalt går under den tyska benämningen "Müllersbüchsen". Förf. framhåller att man i den vapenhistoriska litteraturen möter olika uppgifter om namnets uppkomst

Enligt den tyske forskaren M. von Ehrenthal skall bössorna ha sitt namn efter tillverkaren, .en i Kassel verksam bössmed med namnet Müller, medan landsmannen E.Haenel hävdar, att studsarna tillverkats av bössmakarna Lagemann, far och son. Studsarna skall i senare fallet ha fått sitt namn av att den äldre av de båda bössmederna egentligen var mjölnare (ty. Müller) till professionen.

v.Schreeb skärskådar de båda uppgifterna och sammanställer dem med ett yttrande av den tyske jägaren och författaren H.F.von Fleming, som levde medan studsarna ännu voro i bruk. I Flemings arbete "Der Vollkommene Teutsche Jäger" (utgivet 1721-1724) framhålles, att de uppskattade vapnen, som ej saknades i någon bättre furstlig eller adlig bösskammare, tillverkats "av en mjölnare i Hessen". Då vederbörande mjölnares namn icke nämnes får man enl. von Schreeb taga detta som ett tecken på att han saknat särskilt familjenamn. Han torde sålunda, som ju var vanligt vid den tiden, kort och gott kallats med förnamn plus yrkesbeteckning (t.ex. Hans mjölnare). Otänkbart är väl heller icke, fram håller v. Schreeb, att den kända bössmedsfamiljen Pictor - det latinska namnet på mjölnare - kan ha haft något samband med den av Fleming omnämnde mjölnaren-bössmakaren i Hessen.

Nyinvalid medlem.

Fru Lillemor Skaar, Oslo. (ordf.)

Nyutkommen litteratur.

Svenska Vapenhistoriska Sällskapetets skrifter. Nya serien II,

Stockholm 1952, innehållande:

Jakobsson, Th. Föregångare till Åkers bakladdningskanoner.

Lenk, T. Nordiska snapplåsvapen. En orientering.

Hoff, A. En karoliners danske pistoler.

Alm, J. Musköter för gesvinta skott.

Seitz, H. Tidigkarolinska officersvärjor med "halva fästen".

Föreningen Armémusei Vänner, Meddelande XIII, Stockholm 1952,
innehållande bl.a.:

Jakobsson, Th. Granatkartescher

Alm, J. Kikarsikten från 1600- och 1700-talen samt riktigt M/1761

Bellander, E. En svensk främlingslegion på 1740-talet.

Mothander, C. "Konungens egen grenadier Batallion".

Seitz, H. Halmkransen och traditionen från slaget vid Lund.

Vaabenhistorisk Aarbøger, VII a, Köpenhamn 1952, innehållande bl.a.:

Hoff, A. Bössemagerslaekten Steen.

Bruhn - Hoffmeyer, A. To riddersvaerd i en dansk privatsamling.

Carl, Ib. Tre mongolske Gevaerer

Varia och bokanmälningar.

23/11 1952.